

REV. PROF. D. DR. FRIEDRICH HEILER
Ο ΔΙΑΠΡΕΠΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΟΣ
EN MARBURG

Ἐπὶ τῇ 70ῇ ἑπετείῳ
τῶν γενεθλίων του.

Τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου 1962 ὁ τακτικὸς Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων καὶ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου τοῦ Marburg (Δ. Γερμανίας), μόλις πρὸ μικροῦ Ὀμότιμος, αἰδεσιμολογιώτατος Prof. D. Dr. Friedrich Heiler συνέκλεισε τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τοῦ βίου του.

Ὁ Heiler Φρειδερίκος καὶ Ἰωάννης ἐγεννήθη τῇ 30.1.1892 ἐν Μονάχῳ τὴν γενέτειραν πόλιν ταύτην ἐπισκεπτόμενος δι' ὄλου τοῦ βίου αὐτοῦ, ἀνεύου τὰς ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς παιδικὰς καὶ νεανικὰς, μαθητικὰς καὶ φοιτητικὰς του ἀναμνήσεις· φύσει καὶ Θεοῦ χάριτι συναισθηματικὸς, ἀγάπης πλάσμα, ἐνησμενίζετο εἰς τὴν ἐν αὐταῖς καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐντρύφησιν, τρεφόμενος καὶ ἐνισχυόμενος ἀπ' αὐτῶν.

Ἐν Μονάχῳ, μετὰ τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας, ἐσπούδασεν ὁ Heiler ἐν ταῖς Θεολογικῇ δυτικῆς ὁμολογίας καὶ Φιλοσοφικῇ Σχολαῖς τοῦ αὐτόθι περιωνύμου Πανεπιστημίου Θεολογίαν, Φιλοσοφίαν, ἀνατολικὰς γλώσσας καὶ Ψυχολογίαν· τῷ 1917 ἀνεκηρύχθη Διδάκτωρ τῆς Θεολογίας, τῷ δὲ 1918 ἐξελέγη Ὑφηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Ἦδη τότε, ἡλικίας μόλις 26 ἐτῶν, ἐξέδωκε τὸ πρῶτον καὶ κύριον αὐτοῦ ἔργον: *Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung* (München 1918), ὅπερ, δις ἐπανεκδοθὲν (1919, 1921, σελίδες 577) καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μεταφρασθὲν, παρέμεινεν ἔκτοτε τὸ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένον κλασσικὸν περὶ προσευχῆς ἔργον· ἐν αὐτῷ συνεκέντρωσεν ὁ Heiler πηγαῖον καὶ βιβλιογραφικὸν ὕλικὸν πολύτιμον ἀπὸ τῶν παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς προσευχῶν καὶ, μετ' ἐπεξεργασίαν αὐτῶν, προσδιώρισε τοὺς τύπους τῆς προσευχῆς ἐξ ἐπόψεως ψυχολογίας τοῦ προσευχομένου, περιεχομένου τῆς προσευχῆς καὶ λογοτεχνικῆς μορφῆς, ἀπολήξας εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀξίας τῆς προσευχῆς. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Heiler ὀφειλῶ καγὼ τὴν στροφήν μου πρὸς τὴν θρησκευτολογικὴν Ἐπιστήμην.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1918) ἐδημοσίευσε δύο ἀκόμῃ ἐργασίας: Die budhistische Versenkung (ἔ1922) καί: Luthers religionsgeschichtliche Bedeutung.

Τῷ 1919 προσεκλήθη εἰς Σουηδίαν ὑπὸ τοῦ διαπρεπεστάτου θρησκειολόγου Καθηγητοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Οὐψάλης Δρος Nathan Söderblom, ἡ προσωπικότης τοῦ ὁποίου εἰς τὸν μόλις 27ετῆ Heiler ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν· εἰς ταύτην ὀφείλεται ἡ μετάστασις του εἰς τὴν Λουθηρανὴν ὁμολογίαν ἀνευ ἐπισήμου ἐξόδου ἀπὸ τῆς παπικῆς. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1919) ἐδημοσίευσε ὁ Heiler τὴν περὶ μυστικισμοῦ ἐξ ἐπόψεως θρησκειολογικῆς πραγματείας του: Die Bedeutung der Mystik für die Weltreligionen (1919) καὶ τὴν κατ' ἐπάνοδον εἰς τὸ προσφιλές του θέμα διατριβὴν του: Das Geheimnis des Gebets (ἔ1920)· ἡ προσευχὴ ὑπῆρξε τὸ κύριον καὶ ἀδιάλειπτον προσωπικὸν βίωμα τοῦ Heiler, ἡ μυστικὴ δύναμις καὶ χαρὰ τῆς ζωῆς του καὶ τὸ ἀπροσμάχητον ὄπλον, διὰ τοῦ ὁποίου διεξενίκησε τὰς μεγάλας ἐν τῷ βίῳ του δοκιμασίας, παρὰ τὰς ὁποίας, πάλιν χάρις εἰς τὴν προσευχὴν, διετήρησε τὴν καταπληκτικὴν αὐτοῦ ζωτικότητα καὶ ἐνεργητικότητα καὶ παρέμεινε γαλήνιος, ἀγνός, κάλοκάγαθος, πλούσιος εἰς ἀγάπην.

Τῷ 1920, προτάσει τοῦ ἐν Marburg διαπρεπεστάτου θρησκειολόγου ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Rudolf Otto, ἰδρύθη, εἰδικῶς διὰ τὸν Heiler, διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου τοῦ Marburg ἑκτακτος ἔδρα Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων καὶ Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας, ἐφ' ἣν, προτάσει τοῦ αὐτοῦ Καθηγητοῦ R. Otto, ἐξελέγη καὶ ἐκλήθη ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς ἀμέσως, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὁ μόλις 28ετής τότε Heiler, ὡς ἑκτακτος Καθηγητῆς· οὐδέποτε ἀφῆκεν ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τῆς Γερμανίας ἀχρησιμοποίητον ἐπιστημονικὴν δύναμιν διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας· «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω», συνίστα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τὸ πνευματικόν του τέκνον, τὸν νεαρὸν Ἐπίσκοπον Τιμόθεον καὶ τὴν σύστασιν ταύτην ἔθετο πάντοτε ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστημονικὴ ἡγεσία ὡς ἀρχὴν τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς ἔναντι τῶν νέων ἐπιστημόνων, ἐνισχύουσα καὶ ἀνωθοῦσα αὐτοὺς ἐπὶ τὰ πανεπιστημιακὰ καὶ ἀκαδημαϊκὰ καθόλου ἀξιώματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας γώρας, ὅπου οἱ νέοι παραγκωνίζονται, διώκονται καὶ ἀποθαρρύνονται· εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ταύτην ὀφείλει ἡ Γερμανία κατὰ μέγιστον ποσοστὸν τὴν ἡγετικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ ἀκμὴν καὶ ἀλκὴν ἐν ταῖς Ἐπιστήμαις καὶ ταῖς καλαῖς τέχναις.

Αἱ κατὰ τὸ 1920 δημοσιευθεῖσαι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι ὑπὸ τοῦ μόλις τότε 28ετοῦς ἐκτάκτου καθηγητοῦ Heiler ὑπῆρξαν αἱ: Jesus und der Sozialismus καί: Das Wesen des Katholizismus, τῷ δὲ 1921 ἡ ἐπὶ τῆς λειτουργικῆς συγκριτικῆς του πραγματεία: Katholischer und Evangelischer Gottesdienst (ἔ1925).

Τῷ 1922 ἐξελέγη ὁ Heiler ὑπὸ τῆς αὐτῆς Σχολῆς, τῆς Θεολογικῆς τοῦ

Πανεπιστημίου Marburg, τακτικός καθηγητής τῆς αὐτῆς ἕδρας—τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τῶν Θρησκευμάτων καὶ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας, συμπροαχθείσης καὶ ταύτης ἀπὸ ἐκτάκτου εἰς τακτικὴν.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔκτοτε δημοσιευθέντων ἐπιστημονικῶν ἔργων του ὑπῆρξαν: 1923, Der Katholizismus. Seine Idee und seine Erscheinung—1924 (41925), Sadhu Sundar Singh. Ein Apostel des Ostens und Westens—1925, Die Mystik in den Upanishaden—1925/1939, Christentum und Fremdreligionen—1926, Christlicher Glaube und indisches Geistesleben (Rab. Tagore, Mah. Gandhi, Brahmabandav Upadhyaya, Sadhu Sundar Singh), Evangelische Katholizität καὶ: The Spirit of Worship—1931, Die Mission des Christentums in Indien—1937, Urkirche und Ostkirche—1941, Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus—1947, Der Vater des katholischen Modernismus Alfred Loisy—1950, Unsterblichkeitsglaube und Jenseitsvorstellung in der Geschichte der Religionen—1954, How can Christian and non Christian religions co-operate? καὶ γερμανιστί: Um die Zusammenarbeit der Christenheit mit den nichtchristlichen Religionsgemeinschaften, ἐν: Mitteilungen des Instituts für Auslandsbeziehungen, Jhrg. 5 (1955)—1959, Die Religionen der Menschheit in Vergangenheit und Gegenwart—1961, Die Erscheinungsformen und das Wesen der Religion.

Ὁ Friedrich Heiler ὑπῆρξε διὰ τὴν θρησκευολογικὴν Ἐπιστήμην ἐκπροσωπευτικός αὐτῆς θεράπων διαπρεπέστατος, ἀνεγνωρισμένος καὶ διεθνῶς ὡς συστηματικός ἐρευνητής αὐτῆς, ὡς χαλκέντερος συγγραφεὺς καὶ ὡς ἀπαράμιλλος συστηματικός διδάσκαλος. Ὡς τοιοῦτος συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὸν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πανεπιστημιακῆς του δράσεως μέγαν πρὸς τὴν Θρησκευολογίαν ἐνθουσιῶντα κύκλον μαθητῶν, οὓς κατήρτισεν εἰς ἐρευνητὰς ἐπιστήμονας ἀξίους ἑαυτοῦ.

Μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καθηγητικῆς του ιδιότητος ὁ Friedrich Heiler ἔχει ἀπὸ Θεοῦ τὴν εὐλογίαν νὰ συνδυάζῃ καὶ τὴν ἱερατικὴν ιδιότητα, ὑπ' ἀμφοτέρων δέ, διευτυρωμένως ὑπὸ φλογερᾶς χριστιανικῆς ἰσχύος ἀγάπης, δι' ἔργων φιλαλληλίας δαψιλῶς ἐκχεομένης, καὶ ὑπὸ ἐνθέου ἱεραποστολικοῦ ζήλου, ἐγοήτευεν ἐν κυριολεξίᾳ τοὺς τε πιστοὺς ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, καθ' ἣν οὐδέποτε παρέλιπεν ἐποικοδομητικὸν κήρυγμα, καὶ τοὺς σπουδαστὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς ἀκρόασιν αὐτοῦ συνωθούμενον, ὅθι θὰ ὀμίλει, πᾶν πλῆθος διαφορωτάτων ἀνθρώπων, ἀκτινοβολῶν πάντοτε σοφίαν καὶ ἀρετὴν κατὰ τε τὰ θαυμάσια αὐτοῦ κηρύγματα καὶ κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ, μετὰ χριστιανικῆς πάντοτε ταπεινοφροσύνης, ἥτις ἀνεδείκνυεν ἔτι μᾶλλον τὸ ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ μεγαλεῖον.

Τὸ ἐν Γερμανίᾳ ἔθνικοσοσιαλιστικὸν κίνημα ἐν τῇ ἀδυσωπήτῳ σκληρότητι αὐτοῦ ἐπισήμανεν ἐχθρικῶς τὴν χριστιανικὴν προσωπικότητα τοῦ Heiler,

ὄν καὶ μετέταξε, «τιμωρίας ἔνεκεν», εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Greifswald (1934) καὶ ἀκολούθως εἰς Marburg, εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν, διὰ τὴν οὐσιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἀντίθεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιβαλόντας τότε χεῖρας ἐπὶ τὴν διοίκησιν τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς νέους ὀλιγαριθμοτέρους συναδελφικούς κύκλους ἀμφοτέρων τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν, εἰς οὓς ὁ Heiler μετετάχθη, εὗρεν ὁ πρᾶος καὶ ὁ ἄξιος φιλικὴν ὑποδοχὴν καὶ οὕτως ἠδυνήθη, ψυχικῶς ἀδιατάρακτος, νὰ συνεχίσῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ φλογεροῦ ζήλου τὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσίν του, διδακτικὴν καὶ συγγραφικὴν· ἡ δὲ κατοικία του κατέστη πολλὰκις καταφύγιον τῶν τότε διωκομένων καὶ ἀγωνιῶντων. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ μεγαλείου τοῦ Heiler εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι οὗτος, ὁ τόσον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς βληθεὶς καὶ διωχθεὶς, ἀνέπτυξε μεταπολεμικῶς ἐξαιρετον δρᾶσιν κατευναστικὴν καὶ συμφιλίωτικὴν, πρὸς πᾶσαν πλευρὰν πρόθυμος εἰς βοήθειαν ἐν πνεύματι ἀμνησικακού ἀγάπης χριστιανικῆς, ἀφ' ἧς διεξέλαμψεν ἔτι ἐντονώτερον ἢ ὑψηλὴ ἐπιστημονικὴ του καὶ ἡ ἀνθρωπίνη του περιωπὴ· ὑπεράνω πάντων ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν ἄνθρωπον, τοῦ Θεοῦ τὸ πλάσμα πρὸς τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συχνάκις προσέφυγον εἰς τὴν πρὸς βοήθειαν χριστιανικὴν ἐτοιμότητα αὐτοῦ οἱ ἀνασχίντες τὴν εὐθύνην τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς μεταπολεμικῆς Γερμανίας.

Τῷ 1948 ἀναμετετάχθη ὁ Καθηγητὴς Heiler εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Marburg, εἰς τὴν ἐν αὐτῇ τακτικὴν θρησκευτολογικὴν ἔδραν του· ἔκτοτε ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐντείνεται τόσον ἐν Γερμανίᾳ, ὅσον καὶ πρὸς τὸ Ἐξωτερικόν, ὅπου, προσκαλούμενος ὑπὸ πανεπιστημιακῶν θεολογικῶν Σχολῶν, δίδει θρησκευτολογικὰς παραδόσεις εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, Ἑλβετίαν, Αὐστρίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Σουηδίαν, Δανιμαρκίαν, Ἰταλίαν, Ἑλλάδα, Τουρκίαν, Ἰνδίας, Βερμανίαν, Ταϊλάνδην, Ἰνδονησίαν καὶ Ἰαπωνίαν, ὁπόθεν καὶ ὅπου ἔχει πλείστους μαθητάς, συναδέλφους ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ καὶ φίλους, ἐν οἷς πρῶτος ἡ Α. Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης ὁ Πρίγκηψ Mikasa (Tokyo), καθηγητὴς τῆς θρησκευτολογίας· ἐκ τῶν μακρυνῶν ἐπιστημονικῶν ταξιδίων τοῦ Heiler τὸ εἰς Ἰνδίας καὶ ἀνατολικὴν Ἀσίαν πρόσφατον διήρκεσεν ἐν ἔτος (1958-59).

Εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ ταῦτα ταξείδια τοῦ Καθηγητοῦ Heiler ὀφείλονται σὺν ἄλλοις καὶ αἱ εὐκαιρίαι, ἅς οὗτος ἔσχεν, ὅπως ἐμπλουτίσῃ τὸ ἐν Marburg θρησκευτολογικὸν Μουσεῖον (Religionskundliche Sammlung), ὅπερ ἤδη ὁ Rudolf Otto ὁ πάνυ εἶχεν ἰδρῦσει παρὰ τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Marburg καὶ ἐγκαταστήσει ἐν μεγάλας αἰθούσαις τοῦ ἀνακτόρου τῶν ἵπποτῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ δεσπόζοντος τῆς γραφικωτάτης ταύτης πόλεως γραφικωτάτου ὡσαύτως ὑλοχαροῦς λόφου. Τοῦ θρησκευτολογικοῦ τούτου Μουσείου-ὅπερ ἀντίστοιχον ἔχει μόνον τὸ ἐν Παρισίοις Musée Guimet, τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ πλουσιωτάτου ἐμπόρου Guimet, εισηγήσει καὶ

ἐπιμελεία τοῦ ἐν Παρισίοις πρώτου διασήμου Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῶν Θρησκευμάτων Albert Réville—τοῦ ἐν Marburg, λοιπόν, θρησκευολογικοῦ Μουσείου τὴν ἐπιμέλειαν καὶ διεύθυνσιν ἀνέχει ὁ Καθηγητὴς Heiler ἀπὸ τοῦ 1953, ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν τακτικὴν θρησκευολογικὴν ἔδραν αὐτοῦ. Εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο ἔχει ἀποθησαυρισθῆ πλουσιωτάτη συλλογὴ ἀντικειμένων ἢ ὁμοιωμάτων ἀντικειμένων λατρείας πάντων τῶν θρησκευμάτων, πολὺτιμα λατρεϊκὰ σκεύη, σμικρογραφικαὶ ἀπομιμήσεις λιτανευτικῶν πομπῶν, προπλάσματα ναῶν, εἰδώλια καὶ θρησκευτικὰ σύμβολα, φωτότυπα ἢ ἀνάτυπα θρησκευτικῶν κειμένων καὶ τὰ παρόμοια, ὥστε ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς αἰθούσας τῆς θρησκευτικῆς ταύτης συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδάζων θρησκευολογίαν ἐνημεροῦται ἐποπτικῶς εἰς τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς πίστεως καὶ λατρείας ἐκάστου θρησκευματος. Πολύτιμος συνεργάτις τοῦ Καθηγητοῦ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ εἰς τὴν ὄλην αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν εἶναι ἡ ἐξαιρετος μαθήτρια αὐτοῦ, ἡ πανεπιστημιακὴ Ἐπιμελήτρια Fr. Dr. Käthe Neumann.

Ἡ ἀνά τὸν διεθνή ὀρίζοντα ἐπιστημονικὴ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητος τοῦ Καθηγητοῦ Heiler ὡς ἀνθρώπου καὶ τῆς θρησκευολογικῆς αὐτοῦ δράσεως, διδακτικῆς καὶ συγγραφικῆς, ὅσον καὶ ἡ διεθνὴς σημασία τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐμπλουτισθέντος θρησκευολογικοῦ Μουσείου συνετέλεσαν, ὥστε ἡ πόλις Marburg νὰ ὀρισθῆ ὡς ἔδρα τοῦ 10ου διεθνoῦς Συνεδρίου διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1960. Τὸ Συνέδριον τοῦτο ὀργανώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Heiler, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1953 διατελεῖ καὶ Πρόεδρος τοῦ ἐν Γερμανίᾳ θρησκευολογικοῦ Ὁμίλου—παραρτήματος τῆς International Association for the study of the History of Religions (IAHR)—ὀργανώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Heiler τὸ 10ον διεθνὲς θρησκευολογικὸν ἐν Marburg Συνέδριον κατὰ τρόπον τόσον συστηματικὸν καὶ ἔσχε διὰ τοῦτο τόσῃ καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν, ὥστε ἀνεγνωρίσθη ὡς κορυφαῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διεθνῶν θρησκευολογικῶν Συνεδρίων, διὰ δὲ τὴν προσωπικὴν ἐπ' αὐτοῦ σφραγίδα τῆς προσωπικότητος τοῦ Heiler καὶ ἐχαρακτήρισθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Συνεδρίου, ὡς «ἡ κορωνὶς τοῦ καθ' ὅλον του βίον ἔργου του».

Πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ὀργανώσιν καὶ τὴν ἀπαρμιῶν ζωνικότητα τοῦ Heiler, ὅστις ἀεικίνητος καὶ ἀκαταπόνητος παρηκολούθει καὶ κατηύθυνε τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν προεκάλεσεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἐκ πεντακοσίων περίπου θρησκευολόγων πλήρωμα τοῦ Συνεδρίου ἐκείνου τὸ κήρυγμα τοῦ Καθηγητοῦ Heiler κατὰ τὴν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἀνακτόρου ἱπποτῶν τελεσεθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαινιστήριον τοῦ Συνεδρίου οἰκουμηνικὴν λειτουργίαν (Κυριακὴν 11 Σεπτεμβρίου 1960), καθ' ἣν οὗτος συνελειτούργησε μετὰ κληρικῶν καὶ τῶν τριῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῆς ὑπ' οὐρανόν. Παρρησιόεθρα ἐνταῦθα τὰς πλέον χαρακτηριστικὰς περικοπὰς τοῦ κηρύγματος ἐκείνου, ἀφ' ὧν προβάλλουσι σαφεῖς αἱ πεποιθήσεις του καὶ ἡ κατευθυντήριος γραμμὴ τῆς ὄλης δράσεως αὐτοῦ:

«Παρά τὸν οἶκον τῶν ἱπποτῶν τοῦ Μαρβουργείου Πανεπιστημίου ἔκειτο ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἰδρυθεῖσα Συναγωγὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος. Ἐπί τινας τῶν εἰσοδίων θυρῶν αὐτῆς ἦσαν ἐπιγεγραμμένοι ἐν ἑβραϊκῇ γλώσσῃ οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἡσαίου: «ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ἡσ. 56,7). Ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος οὗτος, ἐμπρησθεὶς κατὰ τὴν διαβόητον κρυσταλλί- νην νύκτα τοῦ Νοεμβρίου 1938, ὑπὸ ἀνοσιῶν χειρῶν, κατεκάη. Ὅ,τι ὁμως οἱ ἀτιμασταὶ του οὔτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταστρέψωσιν εἶναι ὁ λόγος ἐκεῖνος τοῦ Θεοῦ, ὁ διακηρύσσων τὴν ἐν τῇ ὄλῃ ἀνθρωπότητι παρουσίαν του. Πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, ὅσον ἀπείρως καὶ ἂν διαφέρωσι κατὰ τὴν φυλὴν των, κατὰ τὴν γλώσσάν των, κατὰ τὸν πολιτισμὸν των, εἶναι «ἐξ ἑνὸς αἵματος», ὡς διεκήρυξεν ὁ Παῦλος ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρείου Πάγου (Πράξ. 17,25)· συναποτελοῦσι μίαν μεγάλην οἰκογένειαν, τὴν οἰκογένειαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχουσι τὴν ἀποστολήν νὰ συνεπικαλῶνται διὰ κοινῶν προσευχῶν τὸν αἰώνιον Θεόν, τὸν Πατέρα των καὶ τὸν Πατέρα πάντων τῶν κόσμων καὶ πάντων τῶν ὄντων.

Ἡ ὄλη ἀνθρωπότης προσεύχεται· ἀλλὰ συχνάκις σκέπτονται οἱ προσευχόμενοι ἑαυτοὺς μόνον καὶ οὐχὶ τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἶναι συνδεδεμένοι μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ὅτινες ἐκτείνουσιν ἢ συμπλέκουσι τὰς χεῖράς των—ὅτινες ἴστανται κατέναντι ἐνὸς μεγάλου Σὺ ἢ ὅτινες βυθίζονται σιωπηλοὶ εἰς τὸ ἄρρητον Μυστήριον. Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἐπὶ τῆς ὄλης γῆς ἠδυνήθη νὰ ἔχη προσευχῆς κοινωνίαν μετὰ τοῦ Αἰωνίου, καὶ δὴ ἐν μορφαῖς, ἀναλόγοις ἢ ὁμοίαις πρὸς τὰς ἡμετέρας χριστιανικὰς, μόνον διότι, ἀπ' ἧς ὑπάρχει, οὐδέποτε ἀπέλειπεν αὐτὴν τὸ φῶς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Ὁ Θεοῦ Λόγος Θεὸς ἀείποτε «ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», διακηρύττει ὁ πρόλογος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Ἰω. 1,9). Τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον ἦτο ἀπ' ἀρχῆς ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα διὰ μέσου τῶν χιλιετηρίδων ἢ ἴσως μυριαετηρίδων, καθ' ἃς, συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας γνώσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἔζησαν ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης.

Τὸ πρόσωπον τοῦτο τοῦ Θεοῦ τὸ ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καλοῦμεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ Χριστὸν ἢ, μετὰ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, Λόγον. Χριστιανοὶ θεολόγοι οὐχὶ σπανίως ἐλησμόνησαν πράγματι, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι χριστολογικὸς τύπος, ἀλλ' ἡ αἰωνία Πραγματικότης. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ τούτου δὲν περιορίζεται εἰς τὰ 33 ἔτη τοῦ ἐπιγείου βίου τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ Ἀποκάλυψις αὐτοῦ δὲν κεῖται μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἰουδαιοχριστιανικῇ Βίβλῳ,

ἀλλ' εἶναι τόσον ἐκτεταμένη ὅσον ἡ ὅλη ἀνθρωπότης —ναί, τόσον ἐκτεταμένη ὅσον τὸ Σύμπαν— ἀφοῦ, κατὰ τὴν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ μαρτυρίαν, «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν» (Ἰω. 1,3)· διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος: «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα... τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτισται» (Κολ. 1,16). Εἰς τὸν χλευαστικὸν λόγον τοῦ Κέλσου, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν ὁμοιάζει δῆθεν πρὸς τὸν Δία τοῦ ἐλληνικοῦ μύθου, ὅστις, μετὰ μακρὸν ὕπνον ἀφουπνισθεὶς, ἀπέστειλεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἑρμῆν εἰς τὸν κόσμον, ἀπήντησεν ὁ Ὁριγένης ἐξωργισμένος: οὐχὶ μετὰ μακρὰν ὕπνον ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον· τοῦναντίον, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς ἐξαπέστειλε τοὺς διαγγελεῖς καὶ τοὺς προφῆτας αὐτοῦ: «οὐχ ὡσπερ ἀπὸ μακροῦ ὕπνου διαναστάς ὁ Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων... ἀεὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εὐεργετήσαντα. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ἀνθρώποις καλῶν γεγένηται, μὴ τοῦ θεοῦ λόγον ἐπιδημήσαντος ταῖς ψυχαῖς τῶν καὶ ὀλίγον καιρὸν δεδνημένων δέξασθαι τὰς τοιαύδου τοῦ θεοῦ λόγου ἐνεργείας» (Ὁριγένους, Κατὰ Κέλσου 5', LXXVIII)... Ὁ προχριστιανικὸς καὶ ἐξωχριστιανικὸς κόσμος δὲν ὁμοιάζει, ὡς ποτε εἶδον ἐν τινι ἱεροαστοστολικῇ Ἐκθέσει, πρὸς μέλανα, σκοτεινὸν γεωγραφικὸν χάρτην, ἐφ' οὗ αἴφνης ἀνάπτονται φῶτα διὰ τοῦ χριστιανικοῦ ἀγγέλματος—ὄχι! «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι». Τὸ φῶς τοῦ αἰωνίου Χριστοῦ φαίνει ἐνώπιον ἡμῶν ἐν πᾶσι καιροῖς καὶ ἐν πᾶσι γῆς μέρεσιν... Ἡ ὅλη ἀνθρωπότης εἶναι δυνάμει, πλέον ἢ δυνάμει, Χριστιανική. Τοῦτο ἐξέφρασεν ὁ ἱ. Αὐγουστίνος διὰ τῶν ἐξῆς θαρραλέων λόγων: «Αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ νῦν ὀνομάζεται Χριστιανική θρησκεία, ὑφίστατο ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οὐδ' ἔλειπέ ποτε ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μέχρις οὗ ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐν σαρκί, ὁπόθεν, ἕκτοτε, ἡ ἀληθὴς θρησκεία, ἣτις ἤδη ὑφίστατο, ἤραξε νὰ καλῆται χριστιανική» (*Res ipsa, quae nunc religio Christiana nuncupatur, erat apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque Christus veniret in carne, unde vera religio, quae iam erat, coepit appellari Christiana*): *Retractationes I, 13*). Ἐν ὄψει, μάλιστα, τῆς προσευχομένης ἀνθρωπότητος ἐξέσπασεν εἰς καταπληκτικὴν ἀναφώνησιν ἀκόμη καὶ εἰς πολέμιος τοῦ ἐθνισμοῦ, ὁ Τερτυλλιανός: «ὦ, μαρτυρία ψυχῆς φύσει χριστιανικῆς!» (*O Testimonium animae naturaliter christianae!*—*Apologeticus 7*).

Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἐνότις συνειδητοποιεῖται ἡμῖν ἐκ νέου ἐν τῷ διεθνεῖ Συνεδρίῳ διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων, ὅπερ σήμερον ἐγκαινιάζεται ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τούτῳ. Τὸ Συνέδριον τοῦτο δὲν εἶναι

ἐν συνέδριον θρησκειῶν, περιοριζόμενον νὰ προπαγαγῆσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπιμέρους θρησκειῶν ἢ καὶ νὰ κατασκευάσῃ νέαν τιὰ θρησκείαν· εἶναι, τοῦναντίον, καθαρῶς ἐπιστημονικὸν Συνέδριον, διακονοῦν εἰς τὴν διερεῦνησιν τῆς θρησκείας διὰ τῶν κριτικῶν μεθόδων τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν κλάδων. Αἱ κριτικαὶ αὗται μέθοδοι τῆς ἐπιστήμης συχνάκις ὑπῆρξαν ἄκρως ἀνεπιθύμητοι εἰς τοὺς πιστοὺς τῶν θρησκειῶν μάλιστα, οὐχὶ σπανίως προεγράφησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν οἱ θρησκιοδίφαι καὶ τὰ ἔργα των... Ἄλλ' ὅσον κριτικῶς καὶ ἂν χωρῆ ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτῆς ἢ ἔρευνα τῶν θρησκειῶν, τὸ κύριον αὐτῆς ἀντικείμενον εἶναι ἢ ἐμπειριπάτησις ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Ἁγίου, μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἦν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐυρωπαϊκῇ γλώσσῃ καλοῦμεν Θρησκείαν. Οὐ μόνον τὸ ἐνιαῖον τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου συνδέει τοὺς ἀπὸ διαφόρων περιοχῶν τῆς ἐπιστήμης, λαῶν καὶ θρησκειῶν συναθροισθέντας ἐνθάδε ἐρευνητάς, ἀλλ' ἢ πεποίθησις περὶ τῆς ἀσυγκρίτου σημασίας τῆς Θρησκείας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ δέος πρὸ τοῦ θρησκουμένου ἡθους—δέος, ὅπερ ἐξ ἑαυτοῦ ὑπερπηδᾷ τὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης καὶ καθίσταται αὐτὸ Θρησκεία. Ἀκροτάτη τις θρησκευτικὴ ὁμοφυχία περιγαλλίζεται τοὺς καὶ τὰς τόσον διαφόρους ἀνδρας καὶ γυναῖκας, οἵτινες καὶ αἵτινες συγκεντροῦνται ἐνταῦθα — εἰς δεσμὸς ἐνότητος. Ἐχετε ἐπίγνωσιν τῆς, παρὰ πᾶσαν ποικιλίαν, διαφορὰν καὶ ἀντίθεσιν, ἐνότητος ταύτης· ἄλλως δὲν θὰ συνήρχεσθε κἂν εἰς τοιοῦτο Συνέδριον. Ἄλλ' ἐνταῦθα, εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον, ὅπου ἐπὶ δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας ἐτελεῖτο ἢ κατὰ τὸ τελετουργικὸν τῆς ρωμαϊκῆς ὁμολογίας λειτουργικὴ θυσία καὶ ὅπου ἔπειτα ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ ἐκφράσωμεν ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσι παραμερίζεται, ἀλλ' ὅπερ ἀνεκφράστως κεῖται ὅπισθεν ὄλων τῶν κοινῶν ἐπιστημονικῶν προσπαθειῶν: Ἡ θρησκουέουσα ἀνθρωπότης εἶναι μία· ἔχει συναθροισθῆ ἐν κολοσσαίῳ τινὶ πνευματικῷ Ναῶ—εἶναι μάλιστα αὐτῇ αὐτῇ ὁ Ναὸς οὗτος ὁ «ἀχειροποίητος» (Πράξ. 17,24)—ἐκεῖνος προδήλως ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ ὁ Γλαβὲ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ἰουδαῖον προφήτην: «Ὁ οἶκος μου οἶκος προσεσχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσι» (Ἠσ. 56,7). Ὁ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὀπτασιαστῆς τῆς Ἀποκαλύψεως βλέπει «καὶ ἰδοὺ ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἐδύνατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν, ἐστῶτες ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου, περιβεβλημένοι στολὰς λευκάς, καὶ φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν καὶ κρᾶζουσι φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες: ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ καὶ τῷ Ἀρνίῳ» (Ἀποκαλ. 7,9 ἐξ.), ἀναμέλλοντες ὕμνον πρὸς τὸν δημιουργόν, λυτρωτὴν καὶ τελειωτὴν!

Αὕτη ἡ τοῦ μέλλοντος θέα ἐκ μέρους τοῦ δεξαμένου τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην προβάλλει ἀκουσίως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὅταν μελετῶμεν τὸ δευτέρον μέρος τοῦ κυρίου θέματος τοῦ Συνεδρίου μας: «Ἀρχὴ καὶ Τέλος». Ἡ πλήρης θρησκευτικὴ ἐνότης ἀνήκει εἰς τὸν αἰῶνα τῆς τελειώσεως· ἀλλὰ προδιασθῆσιν τινα τῆς ἐνότητος ταύτης ἔχομεν ἤδη ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου ἡμετέρας ἐμπειρίας. Ὅσον εὐρύτερον διεκτείνεται ἡ γνώσις ἡμῶν περὶ τῶν θρησκευμάτων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅσον βαθύτερον βυθιζόμεθα εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Θείου, τόσον περισσότερο προσεγγίζομεν πρὸς τὸν τελικὸν ἐκείνιον σκοπὸν, ὃν ἔθετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὁ Χριστὸς: «μία ποιῆμη, εἷς ποιμήν» (Ἰω. 10,16), «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν» (Ἰω. 17,21), «ἵνα πάντες ἐν ᾧμεν! Βεβαίως, οὐδαμῶς νοοῦμεν δημιουργίαν ἐνιαίας τινος θρησκείας δι' ἐπιλογῆς· τοῦναντίον πιστεύομεν, ὅτι δι' ἀκαταπονήτου ζητήσεως καὶ μωχίας προσευχῆς θὰ πλησιάζωμεν τὸν σκοπὸν τῆς κατὰ Χριστὸν καὶ ἐν Χριστῷ πλήρους ἐνότητος.

Ἀναρίθμητοι χριστιανοὶ ἐσκέφθησαν καὶ διαλογίζονται μέχρις ὥρας περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Του ὑπὸ λίαν σμικροντικὸν πρίσμα, παραβλέπουσι δὲ ὡς πρὸς τὸν Χριστὸν μὲν, ὅτι «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2,9), ὡς πρὸς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν Του, ὅτι αὕτη «ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφ. 1,23). «Τὰ πάντα ἐν πᾶσι»· τὸ προσφιλὲς εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον σχῆμα τοῦτο, ὀφείλει νὰ διευρύνῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν, δὲν ἐπαρκεῖ μάλιστα διὰ νὰ τα διευρύνῃ ὅσον πρέπει· τότε μόνον καὶ ἀπὸ τότε μόνον θὰ ᾔηαι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς ἐμφάνισιν «τὸ πλήρωμα» τοῦτο ἢ, κατὰ τὸν ὅρον τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς, ἡ «καθολικὴ» τ. ἔ. ἡ πάντας περιλαμβάνουσα... Οὕτως οὐ μόνον θὰ συνεχίσωμεν τὰς παραδόσεις τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀκολουθήσωμεν τῷ Ἰησοῦ, τῷ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἑκατοντάρχου τῆς Καπερναοῦμ εἰπόντι: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εἶδρον» καὶ εὐθὺς ἀμέσως προφητεύσαντι τὰ ἐξῆς: «λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 8, 10 ἐξ.).

Ὁ σημερινὸς ἀήσυχος κόσμος μας δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἡσυχίαν, ἐὰν δὲν πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητα τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος ὡς μᾶς μεγάλης Ἀδελφότητος ἢ Οἰκογενείας. Ὅμως οὔτε ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς τῶν ὄπλων οὔτε καὶ τῆς διπλωματίας ἢ τέχνη δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν κόσμον τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μόνον ἡ προσευχὴ, ἥτις ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ μετ' ἀλλήλων.

Ἐὰν ἐγίνετο ἡ ἀνθρωπότης μία κοινότης προσευχητῶν, θὰ ἐπήρχετο ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου καὶ θὰ διέλαμπεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰς τὸν αἰῶνα ἰσχυρὸν παραμένει τοῦ Θεοῦ τὸ μήνυμα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα: «Ὁ οἶκός μου πρέπει νὰ κληθῆ ὁἶκος προσευχῆς δι' ὄλους τοὺς λαούς».

Ἀπὸ τῆς ἐναγχοῦς λόγῳ ὀρίου ἡλικίας ἐντάξεως τοῦ Heiler ἐν τοῖς ὁμοτίμοις καθηγηταῖς, οὗτος ἐνέτεινε τὴν ἐπιστημονικὴν συγγραφικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν, τὴν δὲ διδακτικὴν ἔστρεψε μετὰ μείζονος ἐντάσεως πρὸς τὸ Ἐξωτερικόν.

Τὴν ὅλην ἀκαταπόνητον ταύτην δρᾶσιν, συγγραφικὴν καὶ διδακτικὴν, τοῦ σφριγηλοῦ Καθηγητοῦ διακρίνει καταπληκτικὴ εὐρύτης σκέψεως καὶ παρρησία γνώμης ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἐρευνητικὴν ὀξυδέρκειαν καὶ κρίσεως δύναμιν· πλάτος, βάθος, καὶ ὕψος-οὐσία, μορφή καὶ ἀξιολόγησις συναμιλλῶνται εἰς τὸ ὅλον αὐτοῦ ἔργον καὶ συνεκδηλοῦνται ἄρμονικῶς κατὰ τὴν προβολὴν αὐτοῦ. Θεολόγος θρησκευολόγος ὁ Heiler ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων τῆς ἐποχῆς μας ἀνέπτυξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐρευνητικὴν ἱκανότητα ἐπὶ τε τοῦ θρησκευιολογικοῦ γενικώτερον καὶ ἐπὶ τοῦ θεολογικοῦ εἰδικώτερον πεδίου μετὰ συνολικῆς θεωρήσεως τῆς ἀπεράντου προβληματολογίας καὶ βιβλιογραφίας ἀμφοτέρων· ὃ τε ἐξωχριστιανικὸς καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος συνυπῆρξαν ἀντικείμενα ἀμερίστου δι' αὐτὸν ἐνδιαφέροντος καὶ συνολικῆς θεωρήσεως ἀφ' ὕψηλοῦ ὡς ἐνιαῖον παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον Ὅλον, καταρτιζόμενον ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας εἰς Χριστὸν εἰς μίαν παγχριστιανικὴν Οἰκογένειαν. Ἡ πολυμορφία τῶν ἐξωχριστιανικῶν θρησκευμάτων καὶ ἡ πολυμέρεια τῶν θεολογικῶν προβλημάτων διὰ μέσου τῆς Ἱστορίας τῆς Θρησκείας γενικώτερον καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰδικώτερον εὔρον ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῇ γραφίδι τοῦ Heiler ἰσάξιον ἐρευνητὴν καὶ ἐρμηνευτὴν. Ἐπεξεργάσθη οὗτος τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν καὶ τῶν τριῶν μεγάλων ὁμολογιῶν, ἰδίᾳ ἐξ ἐπόψεως Ἱστορίας τῶν δογμάτων, δογματικῆς καὶ συμβολικῆς, χαρακτηριστικὰ δὲ εἶναι τόσον ἡ προσπάθεια του, ὅπως σπουδάσῃ εἰς βάθος τὴν ἄσχιστον Ἐκκλησίαν τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰῶνων καὶ γνωρίσῃ ἐγγύθεν τὴν ἐκείνην συνεχίζουσαν ὀρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, μάλιστα τὴν Ἑλληνικὴν, ὅσον καὶ ἡ ἀντικειμενικότης τῶν ἀπὸ τῆς σπουδῆς του ταύτης πορισμάτων καὶ κρίσεων, ἀντικατοπτριζομένη εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας ἐργασίας του τῶν ἐτῶν 1923, 1937 καὶ 1941.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῆ καὶ ἡ ἐξ ἀκραιφνοῦς χριστιανικοῦ πνεύματος ἐπέκτασις τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς δράσεως τοῦ Heiler πρὸς τὴν διαχριστιανικὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν μέχρι τῆς καὶ ἐπ' ἐσχάτων παρουσίας αὐτοῦ εἰς τὴν πανορθόδοξον ἐν Ρόδῳ προδιάσκεψιν (1960) καὶ εἰς τὴν ἐν Νέῳ Δελχί Συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλη-

σιῶν. Ὅπου προσπάθεια πρὸς ἀγάπην καὶ ἐνότητα, ὅπου φροντίς καὶ μόχθος πρὸς διάλληλον κατανόησιν ἐν πνεύματι ἀπροσωπολήπτου ἀγάπης χριστιανικῆς, ὅπου ζήλος καὶ κινήσις πρὸς ἐνότητα ἢ ἔνωσιν διὰ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ, ὅπου ἐργασία πρὸς συναγωγὴν τῶν ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἀνθρωπίνων πλασμάτων ὑπὸ τὴν μίαν σκέπην, ὑπὸ τὸν ἕνα πλάστην Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἐκεῖ ὁ Heiler εὐρίσκεται πρῶτος, εἰς τὰς ἐπάλλξεις, παρῶν καὶ ὄρθιος, ὑπέρμαχος καὶ ἀγωνιστὴς τῆς μιᾶς ποιμένης ὑπὸ ἕνα ποιμένα. Τὴν οἰκουμενικὴν ταύτην κίνησιν ἐθεώρησε πάντοτε ὡς ἱερὸν ἀγῶνα ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας-ἀγῶνα τ.ἐ ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐν Χριστῷ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ ἀποκατάστασιν τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς καθολικότητος αὐτῆς, ἥτοι εἰς τὴν ἄσχιστον αὐτῆς ἐνότητα. Ἦδη τῷ 1929, ἥτοι εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἐτῶν, ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλεπούσης διεκκλησιαστικῆς Ἐνώσεως (Hochkirchliche Vereinigung, ἥτις σήμερον καλεῖται: Evangelisch-ökumenische Vereinigung), ἀπὸ δὲ τοῦ 1930 καὶ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Eine heilige Kirche» (πρότερον: «Una Sancta»).

Ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου δὲν εἰργάσθη μόνον ὡς ἱστορικός μετὰ τοῦ G. van der Leeuw ὑπῆρξε συνιδρυτὴς τῆς σχολῆς τῆς θρησκευτικῆς φαινομενολογίας—συνθετικοῦ θρησκευτικοῦ κλάδου, ὅστις, ἀπογειούμενος ἀπὸ τοῦ σταθεροῦ ἱστορικοῦ ἐδάφους τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων, ζητεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας διὰ μέσου τῆς πολυτρόπου μορφολογίας τῶν πανανθρωπίνων θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὴν σχέσιν μορφῶν καὶ οὐσίας, ὡς καὶ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὡς σχέσιν κεντρικῆς οὐσιαστικῆς σημασίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς διαϊώνιον πανανθρωπίνην πραγματικότητα θεμελιώδους σημασίας διὰ τὸν πολιτισμὸν. Τὴν ἀξίαν τῆς συστηματικῆς ταύτης συνθετικῆς θεωρήσεως τῆς πανανθρωπίνης θρησκευτικότητος ἐξ ἐπόψεως φαινομενολογίας, ὡς καὶ τὴν σημασίαν τῆς προβληματολογίας τῶν ἱστορικῶν θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας ἐκφαίνει τὸ μόλις ἐκδοθὲν ἔργον του, τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν (1961).

Εἰς ἐπίτιμον Διδάκτορα ἀνεκέρυξαν αὐτὸν τὸν Πανεπιστήμιον τῆς Γλασκώβης καὶ τὸ ἐν Καλκούτᾳ Sanskrit College.

* * *

Τῆς ἀκαταπονήτου καὶ καταπληκτικῆς ταύτης εὐρυτάτης καὶ πολυμεροῦς δράσεως τοῦ αἰδεσιμολογιωτάτου Καθηγητοῦ D.Dr. Friedrich Heiler ἐπίσημον καὶ ἔντονον ἀναγνώρισιν ἀπετέλεσε καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν χαρὰν τῆς 70ῆς ἐπετείου τῶν γενεθλίων του ἀσυνήθως πολυαριθμῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν συναδέλφων, ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, λογίων, πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν ἡγετῶν καὶ προσωπικοτήτων ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου, ὡς καὶ τοῦ τύπου

καὶ τῆς κοινωνίας, ἥτις γνωρίζει νὰ ἐκτιμᾷ τὸν μόχθον καὶ τὸ ἦθος τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἡ παγκόσμιος ἀκτινοβολία τοῦ σοφοῦ καὶ σεμνοῦ Καθηγητοῦ ἐξηγεῖ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπὸ τοῦ Ἐξωτερικοῦ εἰς Marburg περὶ αὐτὸν συγκεντρωμένων σπουδαστῶν, οἱ παλαιότεροι τῶν ὁποίων ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῆς ὑπ' οὐρανὸν δρῶσι σήμερον ὡς καθηγηταὶ ἐν Πανεπιστημίοις καὶ ἀνωτέραις Σχολαῖς τῶν χωρῶν των.

Ἦδη τὴν προτεραίαν τῆς ἐορτῆς, οἱ σπουδασταὶ τοῦ στενοῦ φροντιστηριακοῦ κύκλου τοῦ Καθηγητοῦ ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν καὶ ἐκόσμησαν, κατὰ τὸ Ἰνδικὸν ἔθος τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον «guru», διὰ πολυανθοῦς ἀπὸ τοῦ τραχήλου μακροστεφάνου (γυρλάνδας). Ὁ Καθηγητὴς εὐχαριστῶν εἶπε σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς: «Τὸ ὠραῖον τοῦ φροντιστηρίου ἔγκειται δι' ἐμὲ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐδῶ οἱ μαθηταὶ ἀνέρχονται εἰς τὴν ἔδραν καὶ ὁ διδάσκαλος κάθεται παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν καὶ δύναται πάλιν νὰ μαθάνῃ ὡς φοιτητῆς· παραφυλάσσεται οὕτως ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς στίχος: Ἄει γηράσκω πολλὰ διδασκόμενος. Ἀλλὰ τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦ φροντιστηρίου τῆς Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ μετέχοντες αὐτοῦ συναποτελοῦσιν ἐκλεκτὴν ἐπιτομήν, τὸ ἄνθος τῶν σπουδαστῶν, ἀφοῦ—ὡς γνωστόν—ἡ Ἱστορία τῶν θρησκευμάτων δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸς διὰ τὸ μέλλον πάντων τῶν σπουδάζοντων κλάδος, ὅσοι δὲ σπουδάζουσιν αὐτὸν ἐπιμελέστερον ἀγονται πρὸς τοῦτο ἀπὸ ἐσωτερικοῦ τινος ἐνδιαφέροντος· συνέπεια τούτου εἶναι, ὅτι αἱ πλείους τῶν φροντιστηριακῶν ἐργασιῶν εἶναι κατορθώματα κορυφαῖα εἰς ἀξίαν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη μου χαρὰ συνίσταται ἐν τῇ κατ' ἐπανάληψιν διαπιστώσει μου πάντοτε, ὅτι τοὺς μαθητάς μου δὲν ἐδίδαξα γνώσεις μόνον καὶ μέθοδον ἀλλ' ἐφωδίασα αὐτοὺς καὶ μὲ θησαυρὸν συμβουλῶν διὰ τὴν ζωὴν καὶ διὰ κα, διὰ τὰς δυσχερεστάτας ὥρας αὐτῆς· τοῦτο λέγων, σκέπτομαι ἕνα μαθητὴν, ὅστις ἕνεκα θαρραλέων φιλελευθέρων κατὰ τοῦ Χίτλερ ἐκδηλώσεων ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ προσεπάθησε νὰ αὐτοκτονήσῃ, ἵνα προλάβῃ τὴν ἦν ἐφοβεῖτο ἐκτέλεσιν τῆς θανατικῆς ποινῆς του. Ἐν τῇ μαρτυρικῇ ταύτῃ δοκιμασίᾳ του ἐμνήσθη τῆς ὑπ' ἐμοῦ συχνάκις μνημονευθείσης ἐπιδόου ἀπὸ τῶν Ἐννεάδων τοῦ Πλωτίνου: «φυγὴ μόνου πρὸς μόνον» καὶ συνέθεσεν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐν θαυμάσιον ποίημα... Ὅσον κριτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἂν εἶχον συχνάκις αἱ παραδόσεις μου, ὅμως, παρὰ τοῦτον, ἐπεδίωκον ἀδιαλείπτως νὰ μεταδίδω εἰς τοὺς μαθητάς μου ἀπὸ τοῦ χειμάρρου τῆς ζωῆς, ὅστις ἀνέβλυζεν ἀπὸ τῶν ἡχηροτάτων πηγῶν τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Ἴσχυε καὶ διὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴν μου δρᾶσιν ὡς κανὼν ὁ λόγος ἐνὸς τόσον ὀξυνουστάτου κριτικοῦ ὅπως ὁ Loisy: «κοικίδιον καλωσύνης ἔχει πλείονα ἀξίαν καὶ τῆς ἀρίστης φιλοσοφίας».

Τὴν προσέορτιον ταύτην διεδέχθη ἡ ἐορτὴς ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ Καθηγητοῦ. Οὗτος, κατ' εὐδοκίαν καὶ εὐλογίαν Θεοῦ τὴν μεγίστην ὅσων καταξιούται ὁ ἄνθρωπος, ἔτυχεν ἀπὸ τοῦ 29ου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (1921)

πιστῆς καὶ ἀρίστης συντρόφου· ἡ ἐρίτιμος δέσποινα Anne Marie Heiler, βοηθὸς καὶ παραστάτις εἰς τὸ ἔργον τοῦ συζύγου καὶ εἰς τὰς δοκιμασίας τοῦ βίου, ὑπῆρξε δι' αὐτὸν χαρὰ καὶ στήριγμα καὶ εὐτυχία· συνηξιώθησαν ἀμφότεροι νὰ ἴδωσι τέκνα καὶ ἐπίτεκνα κύκλω τῆς τραπέζης αὐτῶν καὶ νὰ συνεντρυφῶσιν εἰς τὴν θείαν χαρὰν τοῦ διὰ τῶν παιδικῶν σκιρτημάτων ἀγαλλιωόντος καὶ διὰ τῆς στοργικῆς ἀγάπης καὶ τρυφερότητος θερμαινομένου οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ πανσόφου Δημιουργοῦ ὁ ἄνθρωπος—διὰ νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἀγαπᾶται...

Τὸ θερμὸν, στοργικὸν καὶ τρυφερὸν τοῦτο οἰκογενειακὸν περιβάλλον ἐπεφύλασεν εἰς τὸν ἐορτάζοντα λίαν χαρμοσύνους ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις ἐκδηλώσεις, ἐν αἷς καὶ ἐκπλήξεις. Ἡ ἐορταζομένη ἐπέτειος ἤρχισε λίαν πρῶτ' κατ' οἶκον μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν μέλος «Lobe den Herrn, den mächtigen König der Ehren», ὅπερ ἀνέκρουσεν ὁ πρεσβύτερος τῶν ἐγγόνων τοῦ Καθηγητοῦ Heiler Θωμᾶς διὰ τῆς σάλπιγγός του. Ἡ οὕτως ἐορτίως ἅμα καὶ θεοσεβῶς ἀφυπνισθεῖσα οἰκογένεια, ἐκκλησιάσθη ἔπειτα ὅλη, πάντα δὲ τὰ μέλη αὐτῆς—σύζυγοι, τέκνα, ἔγγονοι—μετέλαβον τῆς θείας κοινωνίας. Κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ὁ ἐορτάζων ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

«Εἰσελεύσομαι πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν τὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου» (Ψαλμ. 42, Ἑβρ. 43,4)— Πόσον συχνάκις ἐν τῇ νεότητί μου ὡς βοηθὸς τοῦ λειτουργοῦ ἱερέως ἐλάλησα τοὺς ψαλμικοὺς τούτους λόγους, οὗς πρὸ μικροῦ ἀπηγγέλαμεν εἰς τὴν προσευχήν μας. Ἐνθυμοῦμαι διαρκῶς καὶ θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὴν νεανικὴν μου ταύτην παρὰ τὸ θυσιαστήριον διακονίαν, ὅταν, ὅπως σήμερον, ἐν τῷ ἱερατικῷ ἀμφίῳ, ὅπερ φέρω, βλέπω τὰ τριχάπτα (τὰς δαντέλλας), τὰ ὁποῖα ἐπέρραπτεν ἡ μήτηρ μου ἐπὶ τοῦ παιδικοῦ μου διακονικοῦ ἀμφίου, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ φέρω κατὰ τὴν παρὰ τὸ θυσιαστήριον διακονίαν μου. Κατ' αὐτὴν αἰσθάνομαι, σήμερον ἀκόμη, τόσον νέος ὅπως τότε· διότι ὅστις ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μετέχη ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τῆς αἰωνίας ζωῆς τοῦ Θεοῦ ἤδη ἐνταῦθα, ἐπὶ τῆς γῆς, οὗτος διατελεῖ αἰωνίως νέος. Ναί! Ὅπως εἶπεν ὁ ἱερός Ἀγγουστίνος ἐν τῷ εἰσαγωγικῷ κεφαλαίῳ τῶν «Ὁμολογιῶν» του, ὁ Θεὸς εἶναι «*nunquam novus nunquam vetus*»— οὐδέποτε νέος, οὐδέποτε παλαιός (Confessiones, 12). Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ (1,12): «(ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ) ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται... σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν» (Ψαλμ. 101, Ἑβρ.) 102, 27-28).

Ὅτι παρέμεινα τόσον νέος εἶναι τόσον περισσότερον ἀξιοπαρατήρητον, ὅσον δυσχερῆς ἐπῆρξεν ὁ βίος μου, ἀκόμη καὶ ὅτε συχνάκις οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἐξιχνίαζε περὶ τούτου ἡ οἰκογένειά μου. Πολὸν μέρος τῶν

δυσχερειῶν τούτων κατεδύετο εἰς τὸ ὑποσυνειδητόν μου, ἤδη κατὰ τὴν οἴκαδε ἄφιξίν μου, καὶ μόλις σήμερον, κατὰ τὸ πρὸς τὸν βίον μου ἀναδρομικόν μου βλέμμα, ἀναδύεται πάλιν τοῦτο εἰς τὴν σφαιρᾶν τῆς συνειδήσεώς μου.

Πῶς ἡδυνάμην νὰ πορεύωμαι τὴν ὁδὸν τοῦ μαρτυρίου ταύτην καί, παρὰ τοῦτο, νὰ παραμελῶ νέος καὶ εὐχαρις;

Ἡδυνάμην τοῦτο, α) διότι ἡδυνάμην πάντοτε νὰ προσεύχωμαι. Συχνάκις τῷ ὄντι ἔδωκα διάλεξιν μὲ θέμα: «Ἡ προσευχὴ ὡς πρόβλημα τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου», ἀλλὰ λογίζομαι ὡς δῶρον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ἐν συγκρίσει πρὸς πολλοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μου, παρὰ πάσας τὰς ἐκάστοτε δογματικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς διαφανίας, οὐδέποτε εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διέλθω κρίσιν ἀπροσευχίτου περιστάσεως. Τῆς ἀληθείας τῶν λόγων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, μεθ' ὧν συνέκλεισα τῷ 1918 τὸ περὶ προσευχῆς βιβλίον μου, «οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν εὐχῆς δυνατώτερον οὐδὲ ἴσον» (Migne, EP 48,766) ἔλαβον πείραν ἐν τῷ ἰδίῳ μου βίῳ. Ἄλλ' ἢ ἐν λόγοις προσευχῆ εἶναι ἐν μόνον ἐμφαντικῶς κορυφαῖον σημεῖον τοῦ ἐν προσευχῇ βίου ἐκείνου, ὅστις διαπερᾶ καὶ τὴν βέβηλον καθημερινὴν ἡμέραν ἢ ζωὴ τοῦ ἀληθῶς εὐσεβοῦς ἀνθρώπου ὀφείλει νὰ ἦναι ἐν «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι» (1 Θεσσαλ. 5,17) ἢ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ πρέπει νὰ ἦναι, ὅπως λέγει ὁ Ὁριγένης, μία μόνη μεγάλη συναπτὴ προσευχὴ (οὕτω γὰρ μόνως τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» ἐκδέξασθαι δυνάμεθα ὡς δυνατὸν ὄν εἰρημένον, εἰ πάντα τὸν βίον τοῦ ἁγίου μίαν συναπτομένην μεγάλην εἴπωμεν εὐχὴν — Ὁριγένους, Περὶ εὐχῆς XII,2).

Ἡδυνάμην νὰ παραμένω πάντοτε νέος καὶ εὐχαρις καὶ β) διότι πάντοτε ἡδυνάμην νὰ ἀγαπῶ. Τὸ δευτερόν μου κύριον ὄνομα εἶναι Ἰωάννης, τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου τῆς ἀγάπης. Ἐμπλεως ἀγάπης οἰκουμενικῆς, πανανθρωπίνης, ἡδυνάμην πάντοτε νὰ ἀγαπῶ ἀπειριορίστως. Καὶ δσάκις δι' ὑπερβολὴν ἀγάπης διέπραττον λάθη, τότε ἔλεγον πάντοτε εἰς ἔμμαντὸν τὸ γαλλικὸν ρητόν: «Οὐδέποτε τις ἠγάπησεν ἀρκετά, ἐκτὸς ἐὰν ἠγάπησεν καθ' ὑπερβολὴν» (On n' a jamais assez aimé, excepté si l' on a trop). Ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπη εἶναι ἀγάπη πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, διότι «Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται: ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐν ἡμῖν ἔστιν» (1 Ἰω. 4,12). Πᾶς ἀνήρ, ὃν ἀγαπῶμεν, εἶναι ὁ Χριστός, συμφώνως πρὸς τὸ ἄγραφον λόγιον τοῦ ἰδίου: «ἀδελφὸν ἐώρακας, Κύριον σὸν ἐώρακας» καὶ πᾶσα γυνὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ μήτηρ — «πᾶσα μήτηρ σὸν τέκνω Μαρία εἰ σύ». Ἡ πρώτη μου ἐν Marburg παραδόσις ἐπραγματεύθη τὸ θέμα: «Ἡ

ἔγγονά μου πρέπει νὰ εἶπω, ὅτι διὰ τῆς ψαλμωδίας συνέστη ὁ γάμος τοῦ πάππου καὶ τῆς μάμμης σας· ὅτε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1920 εἰς τὴν φοιτητικὴν προωιὴν προσευχὴν ἐν Marburg ἤρχισα ψάλλον ἀπὸ τοῦ Ψαλτηρίου, ἡ μάμμη σας ἐδρέθη ἐκεῖ καὶ συνέβαλλε βοηθοῦσά με· διότι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους σπουδαστάς, ἐκείνη, μαθήτρια τότε μᾶς μοναστηριακῆς σχολῆς, ἐγνώριζε νὰ ψάλλῃ.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως. Πρὸ 40 ἐτῶν ὁ Siegmund Schultze καὶ ἐγὼ ἡμεθα «μαυροκόρακες» ἐν Γερμανίᾳ. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ παγκόσμιον Συνέδριον Ἐκκλησιῶν ἐν Στοκχόλμῃ (1925) μοι ἔλεγεν ὁ Söderblom: «Ἐξαρχητήρυσαν ἡμᾶς ὡς ἀνοήτους, οἱ ὅποιοι ἐπεχειρήσαμεν τι ἀδύνατον». Σήμερον ἡ οἰκουμενικὴ κίνησις εἶναι δύναμις ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Κατὰ τὴν συνέλευσιν τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Νέῳ Δελχί ἀντεπροσωπεύετο ἡ ὅλη ἐξωρωμαϊκὴ Χριστιανωσύνη καὶ ἡ ἀποῦσα ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἐξαποστείλει ἐπισήμους παρατηρητάς. Αἱ νεαραὶ Ἐκκλησίαι τῆς ἄνω Ἀνατολῆς ἐδράξαντο ἐκεῖ τῆς εὐκαιρίας πρὸς ἀνάληψιν πρωτοβουλίας, αἱ δὲ παλαιαὶ Ἐκκλησίαι τῆς ὡς πρὸς ἐκείνας Δύσεως, αἱ ὅποια εἰς ἐκείνας ἐφάνησαν λίαν ἀπωστεωμένα καὶ νοθρόταται, ἐκέντρισαν ἐκεῖ πρὸς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος· τινὲς μάλιστα τῶν νεαρῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπεκάλυψαν, ὅτι θέλουσι νὰ στείλωσιν ἱεραποστόλους εἰς τὴν χριστιανικὴν Δύσιν. Ἐγὼ ἤδη τῷ 1923 ἔγραφα βιβλίον περὶ ἐνὸς τοιοῦτου ἱεραποστόλου, τοῦ Sadhu Sundar Singh, ἐνὸς ἀποστόλου τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν ταύτην κίνησιν ἐνεφανίσθη καὶ τις δευτέρα, ἡ κίνησις πρὸς ἐπάνοδον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν ἐνότητα τῆς Una Sancta, τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Τῷ 1934 ὁ ἐφημέριος Drobnitzky, δεύτερος πρόεδρος τῆς Hochkirchliche Vereinigung, καὶ ἐγὼ μετέβημεν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Bares, εἰς Βερολίνον καὶ ἀνεκοινώσαμεν εἰς αὐτὸν τὴν σκέψιν μας, ὅπως ἐγκαινιάσωμεν ἀδελφικὸν διάλογον πίστεως μεταξὺ καθολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν θεολόγων. Οὗτος συγκατετέθη ἄμέσως καὶ οὕτως ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὴν πεντηκοστὴν τοῦ 1934 ἐν τῷ Σεμιναρίῳ τῆς κομοπόλεως Hermsdorf παρὰ τὸ Βερολίνον ὁ πρῶτος διάλογος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν Una Sancta. Τούτῳ ἠκολούθησαν πολλοὶ ὅμοιοι διάλογοι οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Πανταχοῦ ἐσχηματίσθησαν κῶλοιοι τῆς Una Sancta. Ὁλόκληρα κέντρα τῇ Una Sancta συνέστησαν, ὡς ἐν τῇ μονῇ τῶν Βενεδικτίνων Niederaltich. Ἀπὸ μικροτάτου

ρουακίον προήλθον τόσον τεράστια ρεύματα και τὰ δύο κύρια ρεύματα ἀρχίζουσι πλέον νὰ συναρτῶνται εἰς τὸν ροῦν των.

Ναί, ἀκόμη περισσότερο: ἐπὶ τριάκοντα ἔτη μετὰ δειλίας ἐξωτερικεον τὴν σκέψιν, ὅτι και ὁ ἐξωχριστιανικὸς κόσμος θὰ ὤφειλε νὰ συνεισελευσθῆ εἰς τὴν μεγάλην ἐνωτικὴν κίνησιν. Ζηλωτῆς τις ἀπὸ τῶν κύκλων τῆς *Una Sancta* ἔλεγε σχετικῶς: «τοῦτο εἶναι ἐξαλλοή!». Καὶ πρὸ δύο ἀκόμη ἐτῶν εἷς θεολόγος τῆς παπικῆς ἱεραποστολῆς ἐξεφράσθη ὡς ἐξῆς περὶ τῆς «πανθρησκευτικῆς Κυριακῆς» (*Welt-Religionssonntag*): «Ὡς ἐὰν μὴ ἀρκῆ ἡ *Una Sancta* τῶν χριστιανῶν, χρειάζομεθα μίαν *Una Sancta* τῶν θρησκευτῶν». Κατὰ τὴν συνέλευσιν τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Νέῳ Δελχί ἀνέλαβον και αἱ νεαραὶ ἐκκλησιαὶ θαρραλέαν προώθησιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην: πολλὸς ἐγένετο λόγος ἐκεῖ περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ και προενσάρκον Χριστοῦ, τοῦ ἀποκαλυπτομένου ἐν πᾶσι τοῖς θρησκευμασι ἐλέχθη ἐκεῖ, ὅτι πολὺ πρὶν ἢ οἱ ἱεραπόστολοι κηρύξωσι περὶ Ἰησοῦ, ὁ Χριστὸς προέλαβεν αὐτούς, τὸ δὲ φῶς τοῦ Χριστοῦ ἐφώτισε και τὰ σκοτεινότερα μέρη τοῦ κόσμου. Ναί! Ἀκόμη και ὁ σημερινὸς Πάπας Ἰωάννης ὁ 23ος προσήρμοσεν ἐπαινετικόν τινα ὕμνον πρὸς τὰ θρησκευματα τῆς Ἀνατολῆς: κατὰ τὴν χειροτονίαν 14 ἱεραποστολικῶν ἐπισκόπων τὴν τελευταίαν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν τῷ καθεδρικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ εἶπε πρὸς αὐτούς: «Αἱ χῶραι, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔρχεσθε και διὰ τὰς ὁποίας ἐχειροτονήθητε, διαφυλάσσουσι και τιμῶσι δικαίως τὴν παμπαλαίαν κληρονομίαν πολιτισμῶν, ὧν τὰ μυστικά κάλλη, ὑπερεσπαρμένα διὰ τῶν σπερμάτων τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνωσιν ἀντικείμενον προσεκτικῆ σπουδῆς και νὰ ἀποδειχθῶσι πολύτιμα διὰ τὴν μνημειακὴν συλλογὴν και γνῶσιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τοῦ πνεύματος».

Ὁ Πάπας οὗτος ἔχει πράγματι ἀνοίξει νέον κεφάλαιον εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Τῷ 1922 ἔγραφα ἐν τῷ βιβλίῳ μου «Ὁ Καθολικισμὸς» ἐν κεφάλαιον, ὅπερ ἐπέγραφα: «Τὸ ὑπὸ τοῦ *Pastor Angelicus* νοσταλγοῦμενον ὄνειρον»: τοῦτο εἶναι ἴσως τὸ περιεργότερον ἐξ ὧν ἔγραφα. Ναί, τότε ἦτο τοῦτο ὄνειρον. Ἄλλ' ὅσον περισσότερο παρακολουθῶ τοὺς λόγους τοῦ σημερινοῦ Πάπα, τόσον περισσότερο προβάλλει οὗτος, ὅστις φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς πραγματοποιήσις ἢ πάντως ἀρχομένη πραγματοποιήσις τοῦ ὄνειρον τούτου. Πολλά, ἐξ ὧν ἔγραφα τότε, ἀπεδείχθησαν οὕτως ὡς προφητεῖαι. Καθ' ὅσον δύναται τις νὰ συμπεράσῃ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Πάπα, ἄλλα θὰ ἐπραγματοποιεῖ οὗτος, ἐὰν θὰ ἠδύνατο, ἐὰν δὲν ἦτο περιεγχευκλωμένος ἐντὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Βατικανοῦ, μάλιστα ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν «Ὀλοκληρωτικῶν», οἵτινες οὐδὲν θέλουσι νὰ ἀκούωσι

περὶ μεταρρυθμίσεως. Ὄταν ὁ Πάπας λέγῃ: «Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ διεκλάμῃ πάλιν ἐν τῇ αἴγλῃ τῶν πρώτων αὐτῆς χρόνων», ἀξιοῖ διὰ τούτου μίαν πρωτοχριστιανικὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ συστήματος. Ἄλλ' ἢ περιπτώσις Lombardi κατέδειξε μόλις πρὸ μικροῦ, ὅτι ἐν τῷ περιβάλλοντι τοῦ Βατικανοῦ οὐδὲν θέλουσι νὰ γνωρίζωσι περὶ θαραλέων μεταρρυθμίσεων καὶ ὅτι ἰσχύει περὶ αὐτοῦ, ἀκόμη σήμερον, τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Λουθήρου: «Ἐν Ρώμῃ διάκεινται πρὸς τὴν λέξιν μεταρρυθμίζειν ἐχθρικώτερον ἢ πρὸς τὸν κεραυνὸν καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν κρίσιν». Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ κωλύματα δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, ὅπερ ἐξαγγέλλεται ἀπὸ τοῦ Πάπα τούτου. Ἡ ταπεινοφρόνως ἀγαπῶσα ἔκκλησις: «ἔλθετε, εἶμαι Ἰωσήφ, ὁ ἀδελφός σας» ἔσχεν ἐν ὄλῳ τῷ ἐξωρωμαϊκῷ κόσμῳ ἀπήχησιν, τῆς ὁποίας ὁ τόνος δὲν θά μειωθῆ.

Παράπλευρος δὲ πρὸς τοῦτον τὸν ἀπὸ τῆς προεβυγενοῦς Ρώμης διαγγελέα τῆς ἐνότητος, προβάλλει ὁ διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐνταῦθα συναντῶνται οὐ μόνον δύο ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ὁμοίας νοστοροπίας, ἀλλὰ δύο παλαιοὶ φίλοι. Ὡς ἐξαιρετον δωρεὰν τοῦ Θεοῦ θεωρῶ, ὅτι πρὸ πέντε ἐτῶν ἠδυνήθην νὰ ἐνδιατρίψω ἐν τῷ οἴκῳ — δὲν εἶναι ἀνάκτορον, ὅπως τὸ Βατικανόν — τοῦ ὑπάτου τούτου ἀξιωματοῦχου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων του περὶ τῆς ἀντιλήψεώς μου διὰ τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ τὸ ὅτι οὗτος προσεκάλεσέ με κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἰς τὴν ἐν Ρόδῳ πανορθόδοξον διάσκεψιν, ἣτις ἀνεπέδησεν ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πρωτοβουλίας.

Πρὸ 40 καὶ ἐν τισὶ πρὸ 10 ἐτι ἐτῶν ἤμην ἠραγκασμένος νὰ βαδίζω μόνος μου τὴν ἀτραπὸν τοῦ σταυροῦ. Τὸ ἔπραξα ὃν τρόπον με συνέβουλεύσε φίλος τις ἐν Maghburg τῷ 1920: «*Segue il tuo corso, e lascia dir le genti*» (ἀκολούθει τὸν δρόμον σου καὶ ἄφες τοὺς ἀνθρώπους νὰ λέγουν). Ὁ δρόμος οὗτος ἀπέβη regia via crucis (ἡ βασιλικὴ ὁδὸς τοῦ σταυροῦ) ἐπ' αὐτοῦ ἐνεφάνισαν θριαμβευτικὴν πορείαν αἱ λῆαι πολεμηθεῖσαι ιδέαι μου.

Ὄττω λοιπὸν φαίνεται μοι σήμερον ὁ βίος μου ὡς θαυμαστὴ ἐκ μωσαικοῦ εἰκὼν ἐκ πολλῶν ποικιλοχρῶμων πετραδίων, ὧν πολλὰ ἔχουσι τὸ χρῶμα τοῦ αἵματος, ἄλλα δὲ καὶ μαῦρα ἀκόμη — ἐν μωσαικόν, τὸ ὁποῖον μόνον μελίζων ἐμοῦ καλλιτέχνης θά ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ. Ὡς ἔλεγεν ὁ Ἰνδὸς χριστιανὸς Sannyasi Brahmabandhan Uradhaya, περὶ οὗ ἔγραφα τῷ 1926, δύναμαι καὶ ἐγὼ νὰ εἶπω: «Θαυμασταὶ εἶναι τοῦ βίου μου αἱ τροπαί, θαυμαστὴ ἦτο ἡ πίστις μου». Ὑπάρχουσιν ἀκόμη θαύματα, παρορσιάζει δὲ τοιαῦτα καὶ ἡ ζωὴ μου. Ἐν τινι τῶν

προσφιλῶν μου βιβλίων, ἐν τοῖς «Λόγοις περὶ τῆς Θρησκείας» τοῦ Schleiermacher, ὑπάρχει ἡ φράσις: «Ὅσον θρησκευτικώτεροι θὰ ᾗσθε, τόσοσιν περισσότερα θαύματα θὰ ἐβλέπετε πανταχοῦ». Ἐν τῷ βίῳ μου ἐπηλήθευσαν οἱ ψαλμικοὶ λόγοι: «οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι. πορευόμενοι ἐπορεύοντο, καὶ ἔκλαιον βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν, ἔροχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν» (Ψαλμ. 125,5 ἐξ.).

Οὕτω, νὰ εὐχαριστῶ μόνον δύναμαι σήμερον — νὰ εὐχαριστήσω πρώτιστα πάντων τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖός με διεφύλαξε καὶ με ᾤδηγησεν ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου δὲν ἤθελον νὰ εὐχαριστήσω πάντας, ὅσοι μετ' ἐμοῦ ἐβάδισαν τὸν δρόμον μου, ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τὴν σύντροφον τοῦ βίου μου. ἔπειτα ἐκείνους, οἵτινες μετ' ἐμοῦ ἐβάδισαν τὸν ἐκκλησιαστικόν μου δρόμον, ὅστις καὶ δι' αὐτοὺς ἦτο ἐνίοτε δρόμος θλίψεων· νὰ εὐχαριστήσω πάντας, ὅσοι μοι ἐπεδαφίλευσαν ἀγάπην, ἰδιαίτερος ὅσοι συνώδευσαν τὴν ἀγάπην των καὶ διὰ δώρων ἐορτιῶν, τὰ ὅποια φέρω ἐπάνω μου πρὸς τιμὴν των, ἐν οἷς ἡ σημερινὴ ἱερατικὴ μου ὁμφίσις μετὰ συμβολικῶν παραστάσεων ἀπὸ τοῦ κόσμου τῆς δημιουργίας, ὁ δακτύλιος μετὰ τοῦ συμβόλου τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὁ ἔγκυκλος σταυρὸς μετ' ἀστρων ἐκ ρουμπινίων. Ἄλλ' ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινές με ἐλύπησαν, διότι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Πτωχοῦ τῆς Ἀσσίλης, «φίλοι μας εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀδίκως προξενοῦσιν εἰς ἡμᾶς κατάθλιψιν καὶ ἀγωνίαν, καταισχύνην καὶ ἀσχημίαν, πόνους καὶ βάσανα, μαρτύριον καὶ θάνατον· ὀφείλομεν μάλιστα νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν πολὺ, διότι, δι' ἐκείνων, τὸ ὅποιον μᾶς προξενοῦν, γινόμεθα ἡμεῖς κάτοχοι τῆς αἰωνίου ζωῆς».

Οὕτω θὰ ἐπεθύμουν νὰ συγκλείσω τὴν ὁμιλίαν μου διὰ τῶν ψαλμικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους πρὸ 40 ἐτῶν ὁ πατήρ μου ἀνεφώνησεν ἐν τῷ Ναῶ κατὰ τὸν γάμον μου: «Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ» (Ψαλμ. 117|Ἐβρ. 118,24)

Μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας ἡ συνεκκλησιασθεῖσα ὀλομέλεια τῆς οἰκογενείας Heiler συνέψαλεν ἐν τῷ ναῷ ἐκκλησιαστικά ἄσματα καὶ ἐπέστρεψεν οἴκαδε. Τὴν μεσημβριανὴν ὁ 12ετής ἐγγονός του Βερνάρδος ἐπεφύλαξε κατὰ τὸ ἐόρτιον γεῦμα τὴν ἐκπληξὴν τῆς πρώτης ἐπιτραπεζίου προσλαλιᾶς πρὸς τὸν πάππον μὲ θέμα: «Τὰ γράμματα εἶναι πλοῦτος!» Τεθαμβημένος ὁ πάππος ἀπήντησεν εἰς ἐξάμετρον:

«Macte nova virtute, puer, sic itur ad astra».

«Ἐὕγε τῆς νέας ἀρετῆς (σου), ὦ παῖ· οὕτως ἀνεισι [αὐτῇ] πρὸς ἄστρα».

Μετὰ μεσημβριανὴν οἱ ἑπτὰ ἐγγονοὶ, ἀπὸ τοῦ δευτοῦ Χριστοφόρου μέχρι τοῦ

14ετοῦς Θωμᾶ, ἔδωκαν συναυλίαν ἐν τῷ ἐορτίῳ οἴκῳ μὲ τέσσαρα ὄργανα: βιολίον, αὐλόν (φλάουτον), κλειδοκύμβαλον καὶ σάλπιγγα· δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς τὴν ἐορτίον ἐστίαν κατέφθιαν ἄνθη, δῶρα, συγχαρητήρια τηλεγραφήματα καὶ γράμματα ἀπὸ μαθητῶν καὶ φίλων, ἀπὸ τῶν ἐπισήμων Ἀρχῶν—ἐκκλησιαστικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ πολιτικῶν, ἀπὸ τῶν θρησκευολογικῶν καὶ θεολογικῶν ὀμίλων—συγκινητικὰ δείγματα πηγαίας πίστεως, εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης. Βαθύτατα συνεκίνησεν αὐτὸν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ World Congress of Faiths, ὅτε τῷ εἶπεν, ὅτι ἡ μηλωτὴ τοῦ Söderblom ἔπεσεν ἐπ' αὐτόν, ὡς ποτε ἡ μηλωτὴ τοῦ Ἡλιοῦ ἐπὶ τὸν Ἑλισσαιέ (2/Ο'4 Βασιλ. 2,13).

Εἰς τὸν διαπρεπῆ Καθηγητὴν, ὃν καὶ ἡ ἡμετέρα Σχολὴ εἶχε δεξιωθῆ κατά τινα διάλεξίν του ἐν αὐτῇ, διέπεμψεν αὐτῇ θερμὸν συγχαρητήριον γράμμα, ὑπογραφὸν παρὰ τοῦ Κοσμήτορος καὶ πάντων τῶν Καθηγητῶν· ὁ δὲ χαράσσω τὰς γραμμὰς ταύτας προσεπεύχεται αὐτῷ ἔτη ὡς πλεῖστα ἔτι, ὑγιεινὰ καὶ σωτήρια ἐν δυνάμει Κυρίου, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐπιστήμης καὶ πρὸς συνέχισιν τῆς πολυκάρπου ἀποστολῆς του ad gloriam Dei.

Ἰανουάριος 1962

Καθηγητὴς ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΙΩ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ